

Voorstel kerkmuzikaal beleidsplan voor de Protestantse Gemeente te Uithoorn (PGU)

Aanleiding

Vragen rondom de fysieke plaats van het orgel in de kerkzaal leidden in de loop van 2018 tot een discussie waarbij bleek dat de PGU geen kerkmuzikaal beleidsplan heeft. Alvorens beslissingen te kunnen nemen over het instrumentarium, ruimer dan alleen het orgel en de plaats daarvan, is het goed je als gemeente te bezinnen op de vormgeving van de kerkmuziek, en in welke richting je die wilt ontwikkelen. Geadviseerd door Peter Ouwerkerk, adviseur kerkmuziek namens de PKN, heeft een ad hoc werkgroep zich daarover in het seizoen 2018-2019 gebogen.

Geschiedenis

De PGU is eind vorige eeuw (ca. 1984-2004) ontstaan door het geleidelijk samengaan van de hervormde gemeente en de gereformeerde kerk ter plaatse. In beide had de liturgie ooit een klassiek-gereformeerde vorm, maar in beide was ook de laatste decennia de beweging naar liturgie-vernieuwing ingezet, onder begeleiding van diverse kerkmusici en predikanten.¹ Geruime tijd was er een cantorij, waarvoor echter na een aantal jaren de basis te smal werd. In de PGU ontstond een muzikale traditie waarin het *Liedboek voor de Kerken* (1973) de toon aangaf. Op zeker moment werd dat echter als te beperkt ervaren, en kwam er een eigen *Uithoornse bundel* (2003) met onder andere kinderliederen en liederen van na 1973.²

Het nieuwe *Liedboek. Zingen en bidden in huis en kerk* werd bij uitkomen in 2013 vrijwel meteen ingevoerd, en wordt over het algemeen met vreugde omarmd. De Uithoornse bundel is hiermee goeddeels overbodig geworden vanwege de overlap en de breedte van het nieuwe Liedboek.

Overigens maakt het gebruik van de beamer (sinds 2009) het relatief eenvoudig liederen van allerlei herkomst te laten zingen. Een bijkomend voordeel van de beamerpresentatie is dat alles wat gezamenlijk gezongen wordt van noten wordt voorzien. In de praktijk heeft dit een impuls gegeven aan de toch al goed zingende gemeente.

Achtergrond

Zingen doe je om verschillende redenen. Omdat 'zingen dubbel bidden is' (Augustinus / Luther), omdat je de behoefte hebt de Eeuwige toe te zingen dan wel je geloof uit te zingen, maar ook (Willem Barnard) om jezelf het geloof te binnen te zingen. Muziek raakt ons

diep, heeft de mogelijkheid ons hart aan te raken op een manier die met woorden alleen maar moeilijk te bereiken is. Zingend kun je voor je rekening nemen wat je sprekend maar nauwelijks durft te geloven. Zo tilt muziek de eredienst op tot het niveau waar deze thuishoort: tussen hemel en aarde, even 'losgezongen' van het gewone leven maar nog steeds in contact met die werkelijkheid waaruit we komen en waarheen we weer teruggaan. Dat is eredienst, maar hoe dat bereikt wordt is voor elke kerkganger weer anders.

¹ Zie Marcel Barnard, *Tot Gods Eer. Handreiking voor gesprekken over liturgie*, Utrecht 2018, 38-42; m.n. § 3.2, De klassiek-gereformeerde traditie, 3.4, De liturgische beweging, en 3.6 Overige inspiratiebronnen (Taizé e.a.).

² Met de PGU vergelijkbare gemeenten gebruikten vanaf 2005 de bundel *Tussentijds. Aanvullend liedboek bij het Liedboek voor de Kerken*. Uithoorn liep dus voorop met een eigen bundel die overigens iets breder is dan Tussentijds.

Over (muzikale) smaak valt moeilijk te twisten, laat staan iets voor te schrijven. Wel kan geconstateerd worden welk genres liederen in deze gemeente passen, en 'werken', en welke niet of minder. Van daaruit kunnen ook keuzes gemaakt worden voor de toekomst.

Karakteristiek van de muzikale praktijk

Onderstaande beschrijving kwam tot stand naar aanleiding van een informatie- en inspraakavond (22 nov. 2018) en de eigen ervaringen van de ad hoc bezinningsgroep, aangevuld door een online peiling (mei 2019). Bij die peiling zijn uitsluitend de resultaten van de 50-minners meegenomen, om te corrigeren voor het getalsmatig overgewicht van ouderen in de eerste twee gevallen. De informatie-avond, de eigen ervaringen noch de peiling waren op zich afgewogen en representatief, maar samen geven ze wel een indicatie van de beleving van de kerkgangers. Met enige voorzichtigheid kan het volgende worden gezegd:

- De PGU zingt graag. Er is een aanzienlijke mate van tevredenheid over de huidige muzikale praktijk. Men zingt graag vertrouwde liederen maar is ook bereid nieuwe liederen aan te leren.
- Het reeds uit het Liedboek 1973 bekende repertoire blijft favoriet en wordt nog steeds graag gezongen.
- Nieuwe liederen van daarna zijn zeker welkom, als ze tekstueel iets voorstellen en zingbaar zijn. Een aantal liederen uit het Nieuwe Liedboek is snel geaccepteerd en geliefd geworden.
- Kinderliederen worden gewaardeerd, graag met aangepaste begeleiding; de gemeente is wel kritisch op de tekst (sommige projectliederen werden om die reden niet gewaardeerd).
- Taizé- en Ionaliederen, meer meditatief, vallen doorgaans in de smaak.
- Dat is niet het geval bij 'Gregorianiserend' of Abdij-repertoire: het wordt niet geheel uitgesloten, maar zeker niet te veel of te lang.
- Er is, met name onder de respondenten van de peiling, een groep die graag liederen uit de Evangelische Liedbundel of de bundels Opwekkingsliederen zou zingen.
- Eveneens is er onder de respondenten van de peiling een groep die graag popmuziek als onderdeel van de kerkdienst zou zien.
- Wat de beide laatste genres betreft zijn er ook kerkgangers die daar moeite mee hebben; het juiste evenwicht is hier belangrijk.

Naast de hier genoemde keuzen van liederen is er ook variatie in de wijze van uitvoering in de muzikale praktijk.

- Veel liederen worden door het orgel begeleid. Dit wordt nog steeds positief ervaren (zie peiling). Het "worden gedragen" bij de samenzang wordt daarin veel genoemd. Maar daar waar de liederen zich daarvoor lenen wordt ook de vleugel gebruikt. Deze afwisseling wordt gewaardeerd.
- Een andere variatie is die in de afwisseling in het zingen zoals voorzang-allen, vrouwen-mannen-allen, canon, liederen met refrein en mantra (het meerdere keren herhalen van liederen zoals de Taizéliederen). Dit verlevendigt de muzikale praktijk.

Het algemene beeld is dat van een *behoorlijk diverse muziekpraktijk*. Het Nieuwe Liedboek is het uitgangspunt, met als centrum het 'modern-klassieke' kerkliedrepertoire: van Geneefs Psalter via de klassieke reformatorische componisten tot Frits Mehrrens, Willem Vogel, Tera de Marez Oyens, Antoine Oomen, Christiaan Winter; qua teksten Willem Barnard, Jan Willem Schulte Nordholt, Ad den Besten, Jan Wit, Huub Oosterhuis, Tom Naastepad, Sytze de Vries, Hanna Lam, André Troost. Daarbinnen en daarbuiten is behoorlijke variatie mogelijk en ook bij velen gewenst. Hoewel de gemeente geworteld is in deze 'mainstream' van de liturgische vernieuwingsbeweging, is de PGU bepaald niet in één kerkmuzikaal kader te dwingen.

Instrumentarium en muzikale mogelijkheden

Er is een orgel op het balkon achter in de kerkzaal dat in 1968 is gebouwd door de firma Jac. van der Linden & Co. (Leiderdorp). De dispositie van het orgel is verdeeld over hoofdwerk (6 stemmen), nevenwerk (6 stemmen) en pedaal (3 stemmen). Ook is er een vleugel op het podium (sinds 2018,

langdurig in bruikleen van de SCAU). Beide worden bespeeld door amateurmusici. Voor de musici is het streven dat men minimaal in het bezit is van het Diploma Kerkmuziek, 'Bevoegdheidsverklaring III', bedoeld voor wie 's zondags in de eredienst het orgel bespelen of leidinggeven aan de cantorij of zanggroep (Generale Regeling Kerkmusici van de Protestantse Kerk in Nederland).

Daarnaast verleent enkele keren per jaar een projectkoor medewerking, geleid door een vm. docent schoolmuziek. Eveneens enkele keren per jaar werkt een kwartet mee bestaande uit goede zangers, van wie één ook beschikbaar is voor solozang.

Verder zijn er amateur-instrumentalisten: viool, dwarsfluit, altblokfluit, panfluit. Incidenteel zijn ook trompettisten beschikbaar.

De gemeente had van 2010-begin 2018 een band, bestaande uit eigen jongeren, die jarenlang een aantal keren per jaar aan (jongeren)diensten meewerkte, tot vreugde van velen; het gemis is nog voelbaar.

De toekomst

Gezien de peilingen is er geen reden, wat het kerkmuzikale beleid betreft een radicaal andere weg in te slaan, die afwijkt van wat nu gebruikelijk is. Wel is een aantal aandachtspunten te signaleren:

- De gemeente vergrijst, zoals veel PKN-gemeenten in Nederland. Dat leidt tot zorgen onder de gemeenteleden over de toekomst. Dat roept de vraag op wat de juiste muzikale keuzes zijn om ook jongere generaties aan te spreken. Kerkmuziek zal niet dé oplossing kunnen bieden voor vergrijzing en ontkerkelijking, maar kan wel meehelpen en op zijn minst niet afstoten. Het lijkt verstandig, de diversiteit nog iets verder te vergroten, vaker jongere gemeenteleden een (muzikale) taak te geven in de eredienst, en te pogen vaker een dienst mede te laten voorbereiden door gemeenteleden uit deze leeftijdsgroep, bijvoorbeeld uit de bestaande gesprekskringen.
- Engelse *hymns* blijken vaak op grote waardering van de gemeente te kunnen rekenen, maar worden niet al te vaak gezongen; dit zou vaker kunnen. Daarbij valt ook te denken aan een aparte viering (*Evensong*) op de zondagmiddag of -avond.
- Een kleine groep uit de gemeente zingt graag opwekkingsliederen. Ook aan deze groep zou af en toe tegemoet kunnen worden gekomen.
- Bij gelegenheid (jongerendiensten maar ook daarbuiten) zou er ruimte gemaakt kunnen worden voor popmuziek (doorgaans via opnames ten gehore gebracht).
- Naast predikant en organist zouden ook andere gemeenteleden mee kunnen denken over de liederenkeuze. Nu gebeurt dat alleen bij hoogtijdagen. Te denken zou zijn aan een overleg-groepje dat enkele keren per jaar bijeenkomt, waarbij suggesties voor de komende diensten worden ingezameld.
- De muzikale diversiteit en afwisseling kan dus nog wat groter, en om dat goed te laten verlopen zal een extra inspanning nodig zijn, door instuderen van een lied en/of door muzikale ondersteuning tijdens de dienst door een zanggroep. Een idee is, op gezette tijden (bijv. 1x per maand) om 9.30 uur met wie dat wil een of enkele liederen vooraf te oefenen, zodat ook wat minder bekende liederen goed gezongen kunnen worden.
- Een 'lied van de maand' (dat een maand lang wekelijks terugkomt) zou een manier kunnen zijn om het repertoire van bekende liederen te vergroten.
- Meer structureel dan nu gebruikelijk is zou de medewerking van solisten / instrumentalisten kunnen worden ingeroepen, mogelijk met behulp van een rooster.
- Overwogen zou kunnen worden of een musical, zoals in het verleden meerdere keren met jongeren gemaakt en uitgevoerd, en in deze of andere vorm haalbaar zou zijn.

Het gebruik van de ruimte en de plaats van het orgel

De Schutse (1966) is ruim 50 jaar oud, en ontstaan in een tijd toen de kerkdienst nog meer dan nu een 'preekdienst' was met alleen gemeentezang: Psalmen en de in de Gereformeerde Kerken toen nog niet eens zo lang (1961) ingevoerde gezangbundel. Vermindering van het aantal kerkgangers en

verandering van de inrichting (banken naar stoelen, 2009) heeft niet geleid tot fundamenteel wijzigen van de inrichting van de liturgische ruimte.

Door de organisten is de plaats van het orgel ter discussie gesteld: is die plaats op het balkon nog wel een geschikte plek, gezien de afstand tussen orgel en de kleiner wordende gemeente en tussen orgel en andere musici voor in de kerk? Dit leidde tot het voorstel van de ad hoc commissie beleidsplan kerkmuziek tot het plaatsen van een orgel van bescheiden omvang, dat ook de gemeentezang kan dragen, op of nabij het liturgisch centrum. De kerkenraad heeft alle voors en tegens van dit voorstel uitgebreid besproken en uiteindelijk besloten om het niet over te nemen.

Wel aangenomen werden de volgende aanbevelingen.

Aanbevelingen

1. Doorgaan op de ingeslagen muzikale weg
2. Het oprichten van een 'klankbordgroep kerkmuziek' met als doel:
 - a. plannen maken voor een langere periode (half – heel jaar) om het kerkmuzikaal beleid ook uit te voeren;
 - b. het inpassen van het zingen van liederen die nu minder aan bod komen zoals *hymns* en eventueel opwekkingsliederen en popmuziek;
 - c. het plannen van liederen in diverse uitvoeringen (solo-allen, vma of anderszins) orgel en pianobegeleiding;
 - d. het plannen van koren, solisten en voorzang;
 - e. het plannen van de medewerking van andere muziekinstrumenten dan orgel en piano.
3. Het oprichten van een 'pool' van gemeenteleden die op enkele zondagen om 9.30 uur een lied kan instuderen en ten gehore brengt of de gemeentezang kan ondersteunen dan wel verlevendigen.
4. Het zoeken naar instrumentalisten voor medewerking in de dienst.
5. Het zoeken naar bijv. jongeren die een band willen bemensen.

De uitvoering van het kerk muzikaal beleid wordt bij de Commissie Eredienst belegd.

Uithoorn, november 2020.